

HVIEZDOSLAV A ČAS

175. VÝROČIE NARODENIA

MGR. PETER CABADAJ

The article is dedicated to the 175th anniversary of the birth of Pavol Országh Hviezdoslav – one of the most outstanding personalities in the history of Slovak literature, culture and art. In addition to summarizing the most important milestones in his life, the author focuses on the humanist legacy of his wide-ranging poetic, epic, dramatic, essayistic and journalistic works describing the often-unfavourable socio-political situation of that time that the Slovak nation faced. His lyrical-epic poetic composition *Hájnikova žena* (The Gamekeeper's Wife), *Krvavé sonety* (Bloody Sonnets) cycle and *Ežo Vlkolinský* epic are still among the best-known, although largely misunderstood works of that period. Nevertheless, many of them deal with topics that are relevant even today.

Keywords: personalities, Pavol Országh Hviezdoslav, Slovak literature, humanism, anniversaries

✉ petercabadaj5@gmail.com

Tento „plytkej Oravienky brodič bojzlivý“ – ako sa nazval, keď prekladal Shakespearovho Hamleta –, patrí bez akýchkoľvek pochybností k najuniverzálnejším duchom slovenskej literatúry i národnej kultúry vôbec. Zatiaľ čo živé korene jeho tvorby sú hlboko a pevne zapustené v rodnej oravskej zemi, koruna autorovho diela atakuje nebetyčné výšky „hviezdnych pomyslov“, túžob a ideí, kde sa stretáva s umeleckým vyžarovaním géniov svetového básnictva. Reč je o Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi, ktorého 175. výročie narodenia sme si pripomenuli 2. februára 2024.

Bol nezameniteľným invenčným lyrikom, epikom, dramatikom, prekladateľom, ale tiež význačným publicistom. Citlivo a mnoho rás i exaktne komentoval zdvihy a pády národného života v časoch silnejúceho politického útlaku. Dožil sa oslobodenia a vzniku Československej republiky, ktorú s radosťou privítal, lebo v nej videl istotu pre slobodný a šťastný život Slovákov. Pri príležitosti osláv 50. výročia polozenia základného kameňa Národného divadla vystúpil po boku Aloisa Jiráka v panteóne Národného múzea v Prahe, kde predniesol pamätnú reč (máj 1918). Brillantne hovoril o jednom strome, ktorého vetvy visia nad dvoma gruntmi – českým a slovenským.

CURRICULUM VITAE

Narodil sa 2. februára 1849 vo Vyšnom Kubíne. Prvé tri triedy gymnázia vychodil v maďarskom meste Miškovec, kde býval u bezdetného strýka Pavla, ktorý tam zakotvil ako krajčír. Hoci z domu vôbec nevedel po maďarsky, zakrátko si osvojil túto reč natolko, že v nej začal písať verše. Keď strýko náhle zomrel, prešiel v roku 1865 na ďalšie gymnaziálne štúdiá do Kežmarku, kde pokračoval v básnických pokusoch, a to nielen maďarských, ale i nemeckých. Cez prázdniny 1867 sa vďaka pôsobeniu viacerých dolnooravských národovcov, osobitne Adolfa Medzihradského, ktorý bol tiež jeho učiteľom na ľudovej škole a vzdialeným príbuzným z matkinej strany, rozhodol systematickejšie venovať štúdiu a hneď aj písaniu básní v materinskej reči. Robil to mimoriadne húževnato, a tak už o rok neskôr mu vychádza prvý výber z jeho slovenskej rukopisnej poézie (*Básnické prviesenky Jozefa Zbranského*, 1868).

Vzápätí po maturite študoval na právnickej akadémii v Prešove (1870 – 1872). V roku 1875 zložil advokátsku skúšku v Budapešti, čo mu umožnilo otvoriť si

Pavol Országh Hviezdoslav (Slovenská národná knižnica – Literárny archív; ďalej len SNK – LA)

vlastnú kanceláriu v Námestove. Čoskoro (1876) sa oženil s Ilonou Novákovou, dcérou dolnokubínského evanjelického farára a seniora Samuela Nováka, a dostal miesto na súde v sídle Oravskej župy. Prácu v štátnej službe vykonával len krátko a v roku 1879 sa vrátil k slobodnému advokátskemu povolaniu v Námestove. Zotrval tam nasledujúce dve decéniá, ktoré boli Hviezdoslavovým najplodnejším obdobím (vtedy vznikli lyrické cykly *Letorosty I.*, *Letorosty II.*, *Letorosty III.*, *Prechádzky jarom*, *Prechádzky letom*, lyricko-epická básnická skladba *Hájnikova žena*, eposy *Ežo Vlkolinský* a *Gábor Vlkolinský*, obrázky zo života dedinského ľudu *Bútora* a *Čútora*, *Poludienok*, *Na obnôcke*, *Večera*, biblické básne *Agar*, *Ráchel*, *Kain*, *Sen Šalamúnov* a iné).

Späť do Dolného Kubína sa Hviezdoslav vrátil v roku 1899. Keďže už nemohol zodpovedajúco pokračovať v advokátskej praxi, formálne sa jej vzdal

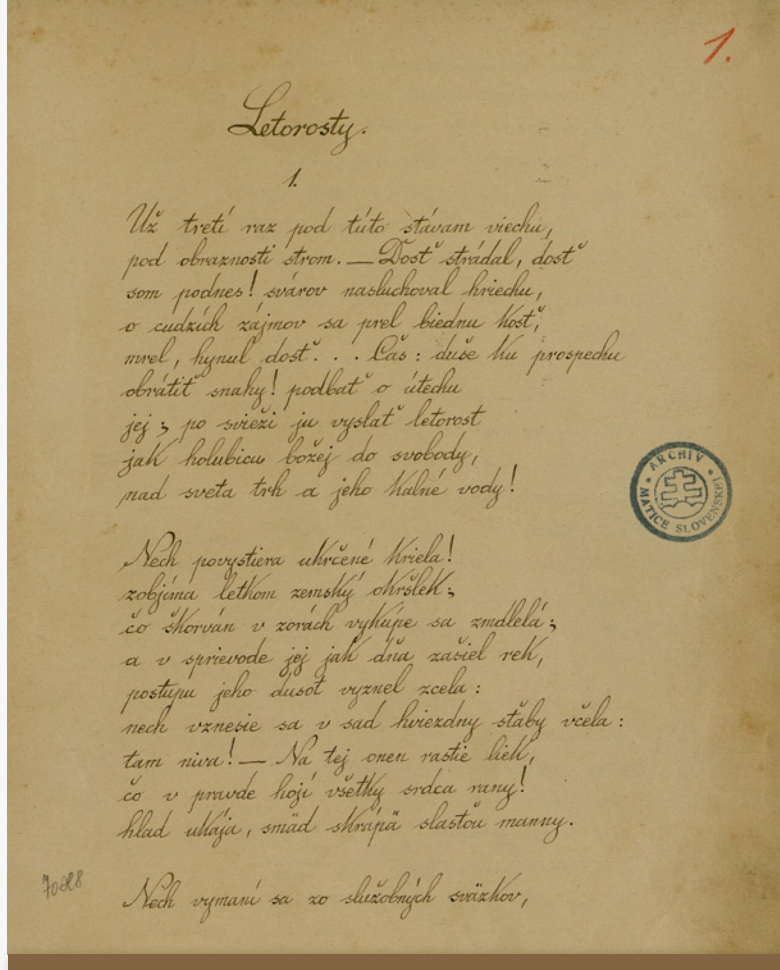

(1902). Do básnikovej tvorby začali v tom čase intenzívnejšie prenikať tóny smútku a osamotenía v starobe, kritizoval kultúrno-spoločenské javy (Slovenský Prometheus), napísal uchvacujúcu drámu *Herodes a Herodias*, s fascinujúcou silou, umeleckým efektom a humanistickým odkazom reagoval na ukrutnosti prvej svetovej vojny (cyklus *Krvavé sonety*)... Mimo-riadnu pozornosť a energiu venoval prekladom klasických diel svetovej literatúry (Shakespeare, Goethe, Puškin, Lermontov, Mickiewicz a iní).

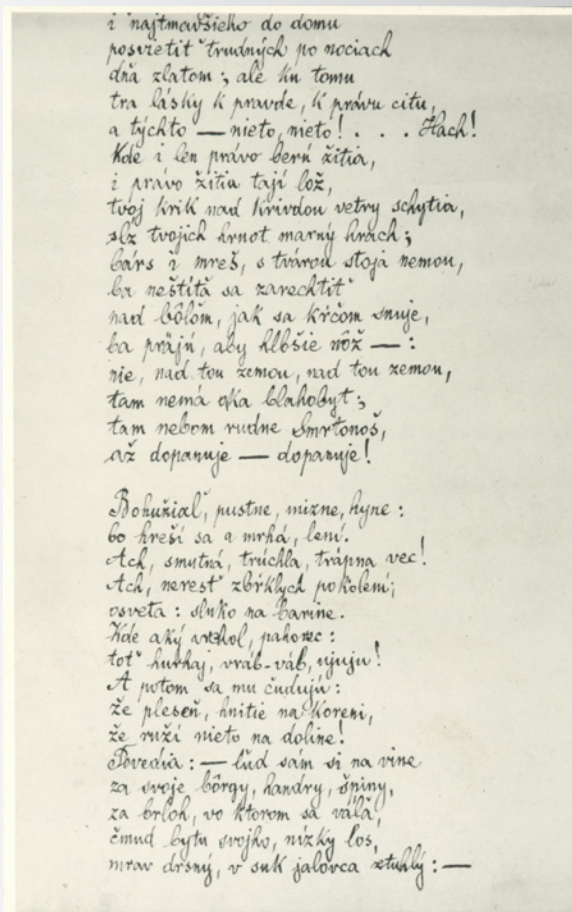
Básnik žil z vlastných úspor až do politického prevratu a vytvorenia prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov (1918). Na základe zmluvy s ním – odstúpil republike svoje autorské práva – dostával do smrti štátnu rentu. Istý čas bol aj poslancom Revolučného národného zhromaždenia v Prahe. Choroba mu síce už ako vetchému starcovi uberala sily, tešil sa

Pavol Országh Hviezdoslav s manželkou Ilonou (SNK – LA)

Ukážka rukopisu diela *Letorosty* (SNK – LA)

Ukážka rukopisu diela *Hájnikova žena* (SNK – LA)

Hájnikova žena.
Bývanie od Hviezdoslava.
7.

Bar v duši horkú tu chu čujem,
dňov blížnych sparno, dus a tlak —
prec' pokračujem, pokračujem . . .

žialbohu, tak je, nejinak!
N nás sa čudne hospodari;
úprimne variac: naopak!
pri stalom, čary - nepodary,
s postupom, akým lexie má.
Už kolki' vyšli na mndary,
na nivoč, holot, mixinu —
už kolki'! V bridkú barinu
bied sklzáli v ľahkom okamžení,
z kúd' vybrádnutia viacej není:
bo trasoviskom ona je,
čo bezdmi tají hlbinu,
umrtvica vystraš ručaje;
je močarinou hnisu, hrasu:
nad ktorou k zmade bujni riasu
šas širo-širo rozprestrel,
a rábuym blkom bez unavy
si huha svetly svoditel.
by zharol, čas keď k tomu pravý.
K tej darmo by sa vymyhal,
ktoľovek zapadol raz v ňu,
v jej' okl' hnušny, zelenavy;
v blat' zmelky pevne okraje,
hlien odrača, lipne, ťažký kal
poliká, hle stupaje;
puch zharu vyrušnul sa stá z vrát
by pekla — lice kolo hlavy
vždy užším kruhom, tazobu
neresti' viakých, žial' i zárvat
čo mračno posunuje k duši;
na prsia čas' zas ako had
sa teperi, kút hlava ľavý, —
a pripijie sa ku srdcu!
med' ale toho jak ono ľubí,
doň pomohli sa rozjedat',
i aby stav viac zrušaly:
vzpomienok brúhy, zúžaly
mu ešte horšia trampať,
výčitkou brzúciac stále v uši —
nie, ztáďal nemožný je návrat!
len jedna cesta: hlbšie k dnu.
— Už kolki' xasli večnim serom,
jakoby, po nič' čiernul perom!
A mali predsa zeme postat':
úvrati' ani nedoxriet —
a čo non vidat' bolo vzrostat':
bol požehnanja zlatý kvet;
pomedi smava nevička,
v znak, že čo ponad ňu sa kníbe,
to more, klaso-pnidov let,
to more z onej modrej výše
až na tu krunaj pochádza.
No privál zhučal mamotraty:
rozšácal havi zavory,
plen zamachotil opl úvrati'.
K postate iba franfony.
Kús po kuse ju vlna srebla —
je po ňi stoboch, po piesni z
po majiteloch ani stebľa.
Len kameň zbudol pomexný,
len kameň trudnej hñ pamäti:
naní dumny havran čarom sleti'
a o konisti zhrátori.
— Už kolki' zhasli o poludni
v nezbedných vášni vidnici,

čovanie z prvého vydania ročníka IV. 1889.

Prosim' sa
v dvoch kolom
času pro

však z toho, že nežil nadarmo. Tesne pred smrťou sti-
hol Hviezdoslav ešte vlastnoručne zredigovať zväzok
svojich *Zobraných spisov*. Pochovaný je na cintoríne
v Dolnom Kubíne.

UNIKÁTNE BOHATSTVO

„...vedzte, že zvem sa: Pavol Hviezdoslav.“ Toto ume-
lecké meno použil mladý autor prvý raz v roku 1877.
Dôvodom bola zrejme skutočnosť, že už od raného
detstva ho elektrizoval pohľad na nekonečné „teri-
tória“ nočnej oblohy, posiatej nesčítateľným množ-
stvom hviezd a hviezdnych sústav. A istotne cez tento
pohľad prenikalo do básnikovho vedomia tušenie
majestátnej krásy vesmírneho univerza i uveličenie
nad faktom, že medzi jeho súčasťi patrí aj človek,
konkrétne ľudské individuum obdarené schopnos-
ťou toto univerzum vnímať, poznávať a reflektovať.

Ežo Vlkolinský

Ľan Ľeno Vlkolinský (z ľnaje
pudeda' Joba: jak to rodostrom
nim ztvrdí povosený v syprávni,
keď' odhrnete pláču pavučin,
puch' zofukate —), román zavrtý,
hodysi najhorľaví insurgent
na Vlkoline; v slavnjej obci tej
družitel' hrdý porvej kúrije,
i majetnosti' spolných direktor;
muž' vážený, v'acna hlava rodiny,
kmet' sprévidkany' úctou napospol':
ales ľahol na mary a shonil pút'
pomezskú. K' vetešej väze hostolca
(hde i on vládnuť vlastnou stolicou
s vhládaným erbom, v ktorej sedával,
bo prisny viery otcov vyznavac,
za služieb božích zhušta — nad hlavou
mu prapor s chom' svislý — a vše sa
v pohodli' svojmu stavu prislúšnom,
pres plécia šivostvá s majcom mentichá,
v nej porozložiu: hlučne velebil
z Francisciusa; abo uprel znak
— nad riasne brvy supnar' chliar —
na hazatela: i fuž' sedistý
si prikhadujúc' ukazovakom,
na nověto prsteni' dedicny' sa shiel,
pocúval zboxne, v zapale jak knáz
tekst' tohčasny' umne vykladal —),
z tej v'ekhy' starej, staby ulieval,
to jemu zvonia hranou kúřivou
a jemu blúhó u dver' hostolch

V naznačenom „kozmickej“ zrkadlení sa neskôr významovo kryštalizovali nosné ideové konštanty Hviezdoslavovej tvorby, tu vznikali i elementárny architektonický koncept jeho literárnej produkcie. Zhodne s naslovovzatým odborníkom Stanislavom Šmatlákom konštatujeme, že „*Hviezdoslav sa vyformoval na typ tvorcu vedome sa usilujúceho dosiahnuť vysokú mieru univerzálnosti svojho diela ako celku*“.

Druhá rozmanitosť Hviezdoslavovej tvorby korešponduje nielen so žánrovou, poetologickou či tematickou širokospektrálnosťou, ale tiež s unikátnym motivickým a myšlienkovým bohatstvom, ktoré vyplývalo z neobvyklého ideového rozpätia autorovho duchovného horizontu.

Vskutku obdivuhodná je pripútanosť k úzkemu okruhu rodného kraja, ktorá sa Hviezdoslavovi stala životným údelom. Hoci, paradoxne, si ho zrejme nezvolil dobrovoľne... Rozhodne ale platí, že tento svoj osud prijal celkom vedome a bytostne. Dokonca až tak, že sa s ním vedel identifikovať nielen „na chlebovej postati“, ale i ako kreatívny človek prežívajúci veľkú (a preňho samého kardinálnu) časť života „v službe ducha“ cez aktivity „v skvúciach sieňach poézie“.

KRVAVÉ SONETY V ANGLIČTINE

Monumentálne literárne dielo P. O. Hviezdoslava náležite hodnotili a oceňovali už súčasníci, ale najväčšiu zásluhu na zdôrazňovaní jeho výnimočnosti má bývalý komunistický režim. Námestie či ulicu, ktorá nesie tvorcove meno, evidujeme hádam v každom slovenskom meste. Pomenované sú po ňom inštitúcie, obec aj najstaršia domáca recitačná súťaž. Vari každý, kto dral školské lavice, „pozná“ Hviezdoslava ako najväčšieho slovenského básnika. Len málokto však klasika skutočne čítal a rozumie mu. Dramaturgovia siahnu po jeho opusoch výlučne iba v rámci významných jubileí. Oprávnené tak možno povedať, že medzi Hviezdoslavom a dnešnými generáciami vznikla nepreniknuteľná bariéra, ktorá už asi zostane trvalým javom. Zlomyselníci dokonca tvrdia, že „*bol dobrý pre komunistov, ale nevhodný pre súčasnosť*“.

Najčastejšie počuť argumenty, že básnik používal mimoriadne zložitý literárny štýl a komplikovaný, nezrozumiteľný jazyk. Môžeme sa ním síce chváliť, ale stotožniť veru nie. Paradoxom je, že Hviezdoslavov údajný „hendikep“ spočíva v tom, že ho čítame v ori-

gináli. Kým napríklad novodobé preklady Petrarca či Shakespeara vždy rešpektujú aktuálne výrazové prostriedky, slovenskí klasici len zriedka opustia svoj jazykový sarkofág, ktorý reč konzervuje spolu s dávno nepoužívanými archaizmami. Jazyk aj skvelých literárnych tvorcov potom vyznieva mŕtvo a nudne. Rozhodne je to škoda, čo ilustruje nedávny preklad Hviezdoslavových *Krvavých sonetov* do angličtiny, ktorý vznikol pri príležitosti storočnice ukončenia prvej svetovej vojny.

Erudovaný Ír John Minahane, prekladateľ diela, netajil svoj obdiv. „*Poznám veľa anglickej aj nemeckej literatúry zo začiatku prvej svetovej vojny, ale nepoznám v tých literatúrach nič podobné. Krvavé sonety sú jedinečné.*“ Výrazne mu pri ich prekladaní pomáhal fakt, že sonety nereflektujú konkrétne témy a udalosti; myšlienky aj obrazy majú všeobecný charakter. Aj napriek uvedenému sa musel Minahane vyrovnáť nielen s archaizmami, ale tiež so špecifickým jazykom a s tým, že Hviezdoslav bravúrne vytváral nové slovné druhy (neologizmy). Slovenská poetka Elena Hidvéghyová-Yung, ktorá Minahaneovi pri transponovaní pomáhala, v interview uviedla, že „*minimálne polovicu sonetov sme si spoločne prekladali do súčasného jazyka, občas doslova lúštili a spoločne hľadali pravý význam slov*“.

Vo finálnom celku vznikol preklad *Krvavých sonetov*, ktorý je pre Slovákov a Slovenky ovládajúcich angličtinu pravdepodobne zrozumiteľnejší ako originál. Zákonite sa tak vynára otázka, či by Hviezdoslavovi neprospeľ aj preklad do terajšej slovenčiny. Potenciál osloviť širšie čitateľské spektrum nemá autorova lyrika, ale hlavne epické básne, respektíve balady so silným dramatickým dejom. Ako príklad uvidíme baladu *Zuzanka Hraškovie*, ktorá hľbavo, sugestívne a bez akýchkoľvek citových výlevov nemilosrdne obnažuje večný problém týrania a zneužívania detí.

AJ O HIP-HOPE

Komplexnejší a detailnejší pohľad na Hviezdoslavovu tvorbu prezrádza, že vedel napísať aj vtipné pasáže, často rozmyšľal o starnutí (pôsobivé intímne básne), hľadani sa, zmysle vlastnej literárnej činnosti, bezmocnosti k chladnokrvnosti a ľahostajnosti sveta, ľudskej pomínutelnosti a pod. Tým všetkým by azda mohol očariť i súčasníka. Všeobecne rešpektovaný mnohostranný básnik, spisovateľ a majster inovácií Daniel Hevier vidí dokonca v Hviezdoslavovi poten-

ciál pre 21. storočie. „*Veľmi záleží na tom, ako a komu ho ponúkame. Nemám pritom na mysli vybrané spisy a hrubé zväzky, ale vyberanie živých diel, ktoré môžu rezonovať aj dnes. Ja ako kuriozitu študentom vždy spomínam, že Hviezdoslav bol vari prvým autorom na svete, ktorý použil výraz hip-hop. Nájde ho v básni Tu je jaro. „Slnko hupká po blankyte: /hip-hop! – teraz výskok, ó! – /Junák jaro sťa by loptu /vyhodil ho vysoko.*“ *Báseň im vždy zarecitujem, oni zistia, že má naozaj hip-hopový rytmus, a uznajú, že aj tento básnik môže byť prijateľný.*“

Nejeden raz na rozličných fórach zaznelo, že Hviezdoslav počas väčšiny svojho tvorivého života nemal konkurenciu a mnohé jeho kvality nemožno podceňovať ani dnes. Keď sa súčasníkovi podarí prelúskañ sa básnikovým ťažkým veršom a nezrozumiteľnou syntaxou, nájde očarujúce momenty, hlboko ľudské emócie, stále aktuálne myšlienky – napríklad o drancovaní prírody. Konzekventní čitatelia, ktorí vynaložia dostatok energie a úsilia, aby Hviezdoslavove zložité básne „dešifrovali“ a v mysli im ožijú jeho obrazy, majú naozajstný estetický zážitok. Jedným dychom však treba uviesť, že nie

všetky autorove texty obstáli v konfrontácii s nemilosrdne krutým časom. Máme na mysli hlavne patetické básne, kde sám seba štylizoval do pozície niekoho, kto je zodpovedný za národ, preberá na seba rolu národného barda, ktorý svojou poéziou musí byť užitočný...

ZÁVEROM

Registrujeme množstvo veršov roztrúsených vo viacerých knižných tituloch, kde Hviezdoslav nevystupuje ako bard či „veľký básnik“, ale ako prostý, omylný, zlyhávajúci a starnúci človek. Napokon, nebol poeta, ktorý len tvoril a nič iné ho neinteresovalo. Do svojich abrahámovín svedomito pracoval ako advokát a sudca, mal priateľov, ktorých navštevoval a často s nimi korešpondoval. Keď mu zomrel brat, s manželkou Ilonou si osvojili jeho deti. Veru tak, empatickému Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi nebolo cudzie ani bežné ľudské trápenie, bolesti i radosť všedného života.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BUJNÁK, Pavel. 1919. *Pavol Országh Hviezdoslav: K 70-tym narodeninám*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius.
- GBŮR, Ján. 2006. *Pavol Országh Hviezdoslav: Básnické dielo*. Bratislava: Kalligram.
- JÁNOŠOVÁ, Soňa. 2021. *Hviezdoslav ako prvý použil slovo hip-hop. Stačí to však v 21. storočí?*. SME Kultúra. Online. 2021-11-05. Dostupné na: www.kultura.sme.sk/Hviezdoslav-ako-prvy-pouzil-slovo-hip-hop-staci-to-na-21-storocie. [zobrazené 2024-02-15].
- KOSTOLNÝ, Andrej. 1939. *O Hviezdoslavovej tvorbe*. Bratislava: Universum.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 1988. *Herold svitajúcich časov Hviezdoslav: Život a dielo v dokumentoch*. Martin: Osveta.
- MIKULA, Valér et al. 2005. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava: Kalligram.
- PETRAŠKO, Ľudovít (ed.). 1975. *P. O. Hviezdoslav: Text a kontext: Zborník z vedeckej konferencie*. Dolný Kubín: Literárne múzeum P. O. Hviezdoslava.
- ŠMATLÁK, Stanislav. 1999. *Hviezdoslav: Z úprimnosti duše*. Martin: Matica slovenská.
- ŠMATLÁK, Stanislav. 1968. *Pavol Országh Hviezdoslav*. Praha: Svobodné slovo.
- TOMČÍK, Miloš. 1976. *Literárne dvojobrazy: Zo vzťahov medzi slovenskou a českou literatúrou 19. – 20. storočia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.